

ازدواج سفید یا هم‌باشی سیاه

حسن رضایی

مقدمه

در چند دهه اخیر الگوی روابط جنسی در جهان تغییرات فراوانی داشته و اکنون نیز جامعه ایران با تحولات چشم‌گیری در حوزه ارزش‌ها و باورهای جوانان روبه‌روست. تحقیقات نشان می‌دهند که رابطه جنسی پیش از ازدواج در ایران در حال افزایش است. یکی از گونه‌های جدید روابط پیش از ازدواج روابط مبتنی بر «هم‌خانگی» است که در کلان‌شهرهایی چون تهران رو به افزایش است. هم‌خانگی زندگی مشترک دو شریک جنسی بدون ازدواج با یکدیگر است. این ارتباط، گرچه نام زیبایی دارد، اما دلالت بر یک رابطه نامشروع، غیرقانونی و دور از شأن یک مسلمان و ایرانی با فرهنگ و آداب و رسوم دیرینه دارد؛ رابط‌های که ازدواج نیست و خارج از تعهدات یک ازدواج است.

یکم) چیستی ازدواج سفید

همباشی (cohabitation) نوعی زندگی زناشویی و برقراری رابطه جنسی بدون ثبت رسمی پیوند ازدواج است که برخی آن را «ازدواج سفید» نامیده‌اند. این پدیده گرچه در دنیا پدیده جدیدی نیست، اما در ایران به عنوان یک شوک فرهنگی مطرح شده است. در این نوع ازدواج که در نهادهای دولتی مربوطه یا سازمانهای دینی ثبت نمی‌شود، زن و مرد با هم زندگی میکنند و کارهای مربوط به خانواده بر دوش هر دو است، هرچند از نظر قانونی زن و شوهر رسمی محسوب نمی‌شوند.

در زبان فرانسوی به این ازدواج، ازدواج قانونی و بدون روابط جنسی اطلاق می‌شود. بنابراین ازدواج سفید نوعی هم‌خوانگی است، بدون اینکه هیچ رابطه جنسی میان طرفین باشد. این مراسم قانونی محملی برای دور زدن قانون مهاجرت یا مسائل دیگر به کار میرود، اما در فرهنگ لغت آکسفورد به ارتباط جنسی بدون ازدواج قانونی، همباشی "cohabitation" گفته می‌شود.^۱ بنابراین، ازدواج سفید دو معنا میتواند داشته باشد. معنای اول عبارت است از هم‌خانگی که ازدواج قانونی بدون ارتباط جنسی است و معنای دیگر، عبارت است از هم‌باشی که ارتباط جنسی میان دو غیرهمجنس بدون ازدواج رسمی است. معنای دوم شباهت زیادی به نکاح معطاتی دارد. نکاح معطاتی ازدواجی است که به منظور تشکیل خانواده و حق تمتع و رابطه جنسی میان دو جنس مخالف برقرار میشود، اما فاقد ایجاب و قبول لفظی است. در این ازدواج ممکن است طرفین بر مهریه، نفقه و سایر حقوق بین زوجین توافق کنند. صحت این نوع ازدواج (به معنای دوم) از نظر شرعی و قانونی وابسته به صحت عقد نکاح معطاتی است. بر اساس ماده ۱۹۳ قانون مدنی، معاطات جز در مواردی که قانون استثناء کرده، صحیح است. از جمله موارد استثناء شده، عقد نکاح است. در ماده ۱۰۶۲ این قانون آمده است: «نکاح واقع می‌شود به ایجاب و قبول به الفاظی که صریحاً دلالت بر قصد ازدواج نماید»؛ یعنی صیغه عقد ازدواج به لحاظ حقوقی حتماً باید صیغه عقد ازدواج بیان شود و ایجاب و قبول باید لفظی باشد، مگر در حالت عجز از تلفظ.^۲ به نظر بیشتر فقهای شیعه، مانند محقق بحرانی، شیخ انصاری و امام خمینی، بطلان نکاح معطاتی مورد اجماع علمای شیعه و اهل سنت است.

دوم) تاریخچه و فراگیری

این نوع از زندگی که به زندگی زناشویی بدون ازدواج نیز معروف است، یک شیوه جایگزین در غرب است که در بیشتر کشورهای اروپایی و آمریکایی رواج دارد. در این نوع رابطه دختر و پسر بدون هیچ توافق رسمی و مشخصی رابطه را شروع میکنند.

آمارها در دیگر کشورها حاکی از آن است که روابط هم‌خانگی امروزه در سراسر اروپا و آمریکا، به‌خصوص در میان نسل‌های جوان‌تر، به طور چشم‌گیری در حال پذیرش و افزایش است؛ به طور مثال در آمریکا در دهه ۱۹۷۰، نزدیک به ۴۰۰ هزار زوج در قالب الگوهای هم‌خانگی زندگی می‌کردند. این در حالی است که بر طبق آمارهای سال ۲۰۱۰ بیش از ۷ میلیون زوج (۱۴ میلیون نفر) در آمریکا در قالب هم‌خانگی با یکدیگر زندگی می‌کنند.

نتایج تحقیقات نشان می‌دهد بیش از نیمی از زنانی که در آمریکا ازدواج کرده‌اند، پیش از آن رابطه هم‌خانگی را با همسر فعلی خود تجربه کرده بودند. با گسترش هم‌خانگی «تعداد ازدواج‌ها» کاهش چشم‌گیری یافته، چراکه هم‌خانگی به شکل رقیبی جدی در مقابل ازدواج قد علم کرده است.

در بسیاری از کشورها ازدواج در حال تضعیف و هم‌خانگی در حال تقویت است؛ برای مثال شاخص‌ها در کانادا کاهش شدید میزان ازدواج در چند دهه اخیر را نشان می‌دهند. در این کشور، میزان ازدواج زنان تا ۵۰ سالگی، از بالای ۹۵ درصد در سال ۱۹۶۵ به کمتر از شصت درصد در سال ۲۰۰۳ رسیده است. در مقابل، میزان هم‌خانگی در کانادا رشدی ۳۰۰ درصدی را نشان می‌دهد و از ۱۵ درصد در اواخر دهه ۱۹۶۰ به نزدیک ۵۰ درصد در سال ۲۰۰۰ رسیده است. این تغییرات به آمریکای شمالی و اقیانوسیه محدود نمانده و اروپا نیز روندهای مشابهی از آن را تجربه کرده است. هم‌خانگی در اروپا پدیده جدیدی نیست و قبل از انقلاب جنسی دهه ۱۹۶۰ نیز به علل گوناگون در برخی جوامع اروپایی یافت می‌شد. البته در آن زمان عملی غیرقانونی، مشمول مجازات و نادر بود.^۳

۱. خرم‌گزی تسمیه مقاله «همباشی سیاه» چگونه ازدواج سفید شد.

۲. بررسی نکاح معطاتی از منظر فقه و حقوق خانواده، ص ۹۵.

۳. پایگاه نشر الملائین، مقاله «زندگی مجردی: رسته‌ساز شکل‌گیری روابط هم‌خانگی».

سوم) مراحل ازدواج سفید

این پدیده نوظهور اجتماعی پنج مرحله دارد که عبارت‌اند از:

الف) مرحله آشنایی

در این مرحله دختر و پسر در خیابان و یا در مکان‌های دیگر با یکدیگر آشنا می‌شوند، سپس به افشا وضعیت خود می‌پردازند و دردها و محرومیت‌ها و طرد شدن‌های مکرر خود را با یکدیگر در میان می‌گذارند. در بیشتر موارد طرفین خود را غوطه‌ور در مشکلات و بدبختی‌ها معرفی می‌کنند تا حس ترحم و دلسوزی دیگران را تحریک کنند.

ب) مرحله عاشق شدن

پس از آنکه دو طرف از دردهای بی‌شمار، محنت‌های فراوان و مصائب پر تعداد خود گفتند، بیش از پیش به یکدیگر نزدیک می‌شوند. این نزدیکی منجر به ایجاد علقه و ارتباط محبت‌آمیز می‌شود؛ البته نه عشقی که موجب تعالی و رشد می‌گردد، بلکه عشقی که به جهت جبران محرومیت‌های گذشته است.

ج) مرحله به هم پیوستن

پس از آنکه طرفین احساس کردند یکدیگر را می‌فهمند تصمیم به با هم زیستن می‌گیرند؛ لیکن چون به صورت کامل اجتماعی نشده‌اند و وجدان اخلاقی (سوپر ایگو) قوی ندارند، برای با هم زیستن راه کج‌روانه و ناهنجار را پیش می‌گیرند.

د) مرحله بروز تعارض و تنش

به وضوح می‌توان پیش‌بینی کرد افرادی که تن به این رابطه می‌دهند، دنیایی سرشار از تعارض، درگیری و مسائل حل نشده دارند. به همین جهت، دیری نمی‌پاید که عشق و عاطفه اولیه به تمامی رنگ می‌بازد و جای خود را به نفرت و کینه و خود سرزنش‌گری می‌دهد.

در آمریکا در دهه ۱۹۷۰، نزدیک به ۴۰۰ هزار زوج در قالب الگوهای هم‌خانگی زندگی می‌کردند. این در حالی است که بر طبق آمارهای سال ۲۰۱۰ بیش از ۷ میلیون زوج (۱۴ میلیون نفر) در آمریکا در قالب هم‌خانگی با یکدیگر زندگی می‌کنند.

ه) مرحله خاتمه زیست مشترک و احساس شرمساری

زیست سیاه مشترک دیری نمی‌پاید؛ چراکه به گونه‌ای ناهنجار شکل گرفته است. با پیدا شدن تعارض‌ها دو طرف قادر به بهره‌گیری از ساز و کارهای منطقی و عقلانی برای از میان راندن تعارض‌های پدید آمده و اختلافات ظاهر شده نیستند. در نتیجه به این رابطه خاتمه می‌دهند و چیزی جز احساس شرم و شکست برای طرفین، خصوصاً برای زن، باقی نمی‌ماند.

چهارم) حکم قانونی

در جمهوری اسلامی ایران فقط ازدواج‌هایی به رسمیت شناخته می‌شوند که در دفاتر ازدواج ثبت شوند. در این نوع ازدواج‌ها تکالیف دو طرف مشخص است و هر اتفاقی که پس از ازدواج بیفتد، قانون مسئولیت دو طرف را مشخص کرده است. همچنین در صورت بروز اختلاف یا موارد جرم با مراجعه به قانون می‌توان مسئله را پیگیری و حل کرد. در قانون جمهوری اسلامی به تبعیت از دین اسلام، ازدواج سفید به رسمیت شناخته نشده است و جرم محسوب می‌شود. طبیعتاً وقتی قانون اصل این ازدواج را جرم می‌داند هیچ‌گاه مسئولیت پیگیری تبعات آن را بر عهده نمی‌گیرد و با تبعات آن نیز همانند جرم برخورد می‌کند. بر اساس قانون، ازدواج‌های دائمی که طرفین پس از جاری شدن صیغه عقد برای ثبت آن در دفاتر ثبت اسناد رسمی اقدام نکنند، گرچه به لحاظ شرعی، معتبر هستند؛ اما قانونی نیستند و برای زوجین مجازات در پی دارد.

پنجم) عوامل گرایش به ازدواج سفید

اندیشمندان اجتماعی برای این نوع زندگی، که در ایران عمدتاً در بین دانشجویان رواج دارد، دلایل مختلفی را برشمرده‌اند. برخی از این دلایل عبارت‌اند از: مشکلات مالی، محک زدن رابطه، آشنایی بیشتر، عدم اعتقاد به ازدواج، سست شدن اعتقادات مذهبی، افزایش مردان تنها و زنان بیوه ناشی از طلاق، الگو برداری از ماهواره و رسانه‌های بیگانه که قبح این نوع رابطه را از بین می‌برند، توقعات بالای دختران، قطع وام ازدواج و هرگونه کمک مالی به پسران از سوی نهادهای مالی، تعهد مالی کمتر در این رابطه و رهایی از هفت‌خوان ازدواج رسمی.

تغییر فرهنگ و نگاه نسل جوان به زندگی و روابط اجتماعی بستری مهیا برای رشد و گسترش این‌گونه روابط را فراهم کرده است. تحصیل و اشتغال زنان و استقلال مالی آنان باعث شده دیگر قوانین مردسالارانه را بی‌چون و چرا نپذیرند. مردان نیز به واسطه تنوع‌طلبی، که از جمله ویژگیهای جوامع مدرن است، به دنبال بهره‌مندی از روابط بی‌حد و حصر یا جنس مخالف هستند. به همین دلیل زن و مرد جوان در دوره کنونی به جای ازدواج قانونی، به دنبال ارتباط غیررسمی و هم‌خانگی هستند.^۵

ششم) پیامدها و آسیب‌ها

آثار و نتایج این نوع رابطه از دو بعد جامعه‌شناختی و روانی قابل تحلیل و استنباط است. بررسی است:

الف) از نظر جامعه‌شناختی

پیامدهای نامطلوب این رابطه عبارت‌اند از:

۱. هم‌خانگی به فقدان یک عنصر سازنده در فرایند بلوغ اشاره می‌کند؛ میل به متعهد شدن و پایبندی به این تعهدات. فردی که حاضر به پذیرش مسئولیت یک خانواده نباشد، چگونه می‌تواند در جامعه مسئولیت‌سنگین‌تر و مهم‌تری را قبول کند. پرواضح است که چنین جامعه‌ای هیچگاه نمی‌تواند هدفی که بدان باور دارد را دنبال کند.
۲. باید نهادی متولی فرزندان که از طریق این رابطه به دنیا می‌آیند باشد. این کار جامعه را متحمل هزینه اضافی فرهنگی و اجتماعی می‌کند. در جوامعی که

نوع ازدواج را به رسمیت نمی‌شناسد، سرنوشت فرزندان پس از تولد مشخص نیست و بیشترین لطمه را فرزندان متحمل میشوند.

۳. پس از آنکه دوره عاشقی و شیدایی به سر آمد، دخترانی که به این رابطه تن داده‌اند، بیشترین لطمه را می‌بینند، خصوصاً در جوامعی مثل جامعه ایران که کسی چنین دخترانی را به عنوان همسر انتخاب نمی‌کند. در نتیجه این دختران غالباً به هم‌باشی با هر کسی تن داده، کم‌کم تبدیل به زنان خیابانی میشوند.

۴. آنهایی که هم‌خانه هستند، کمتر احتمال دارد که با هم ازدواج کنند. نتیجه یک تحقیق ملی تطبیقی در آمریکا از خانواده‌ها و خانوارها با حجم نمونه ۱۳ هزار نفری نشان داد که در حدود ۴۰ درصد از زوج‌های هم‌خانه در آمریکا بدون آنکه به ازدواج برسند از هم جدا می‌شوند، نیمی از این افراد در طول زندگی چندین هم‌خانه داشته‌اند.

۵. آنهایی که قبل از ازدواج با هم زندگی می‌کنند، بعد از ازدواج بیشتر طلاق می‌گیرند. دکتر تیل بنت، جامعه‌شناس و استاد دانشگاه ییل، در نشریه روان‌شناسی معاصر یافته‌هایش را منتشر کرده است. بر اساس آن زنان هم‌خانه نسبت به زنانی که قبل از ازدواج با همسرشان زندگی نمی‌کرده‌اند، ۸۰ درصد بیشتر احتمال دارد که از همسرشان طلاق بگیرند. تحقیق ملی از خانواده‌ها و خانوارها نشان داد که زوج‌هایی که با هم‌خانگی شروع کرده‌اند، تقریباً دوبرابر بیشتر احتمال دارد که طی ۱۰ سال از هم جدا شوند؛ ۵۷ درصد در مقابل ۳۰ درصد.

افرادی که تن به این رابطه می‌دهند، دنیایی سرشار از تعارض، درگیری و مسائل حل نشده دارند. به همین جهت، دیری نمی‌پاید که عشق و عاطفه اولیه به تمامی رنگ می‌بازد و جای خود را به نفرت و کینه و خود سرزنش‌گری می‌دهد. در بسیاری از کشورها ازدواج در حال تضعیف و هم‌خانگی در حال تقویت است؛ برای مثال شاخص‌ها در کاتاندا کاهش شدید میزان ازدواج در چند دهه اخیر را نشان می‌دهند.

۵. پایگاه شفا نیوز، مقاله‌نگاهی به علل و نتایج هم‌خانگی دختر و پسرهای مجرد در ایران و آمریکا.

۶. آنهایی که رابطه جنسی پیش از ازدواج دارند احتمال بیشتری دارد که بعد از ازدواج به همسرشان خیانت کنند.

۷. آنهایی که هم‌خانه هستند، احتمالاً به جای رابطه پایدار یک ماجرای عاشقانه زودگذر دارند. یک ماجرای عشقی شبیه به داشتن یک رابطه پایدار نیست؛ روابط در زمان شکل می‌گیرند و گسترش می‌یابند و حفظ می‌شوند؛ ولی ماجرای عاشقانه بدون رابطه پایدار در بهترین حالت یک مواجهه کوتاه است. در جامعه مصرفی امروز ماجرای عشقی به سرعت ایجاد می‌شود و به آسانی با اولین نشانه تعارض یا سرخوردگی دور انداخته می‌شود. روابط خوب بر اساس شناخت و لذت‌بردن از بودن با همدیگر در سطوح اجتماعی، سرگرمی، معنوی، عقلانی و ارتباطی ساخته می‌شود، نه فقط بر سطح جنسی.

ب) از نظر روانی

مهم‌ترین آسیب‌هایی که در این نوع رابطه ایجاد می‌شود عبارت‌اند از:

۱. آسیب‌های روانی بر دختران؛ مانند کاهش فرزندآوری، کاهش شانس مادر شدن دختران، کشیده شدن به مصرف مواد مخدر، ایجاد خلأ روانی دور ساختن طرفین از شروع جدی زندگی، احساس فریب خوردگی؛ چرا که تصورشان از این رابطه ارتباطی دائمی بوده است که منجر به ازدواج رسمی می‌شود.

۲. وجود مشکلات رفتاری و افسردگی و اضطرابی بیشتر در این افراد از دیگر آثار مخرب این نوع رابطه هاست. آنهایی که هم‌خانه هستند، بیشتر از افسردگی و اضطراب رنج می‌برند. زن ازدواج نکرده‌ای که با یک مرد هم‌خانه است، تقریباً چهار بار بیشتر احتمال دارد که تحت مراقبت‌های روان‌پزشکی قرار گیرد. این زن تحریک‌پذیرتر، مضطرب‌تر، نگران‌تر و افسرده‌تر از زن ازدواج کرده است. در یک بررسی از ۱۴ هزار نفر در یک دوره ۱۰ ساله یافته شد که کمتر از ۲۵ درصد از آنهایی که هم‌خانه هستند گفته‌اند در زندگی‌شان به طور کلی بسیار شاد هستند. این در حالی بود که این میزان در بین افراد ازدواج کرده ۴۰ درصد بود.

مهم‌ترین عوامل گرایش به این رابطه تغییرات فرهنگی جامعه ایران، مشکلات مالی جوانان، محک زدن رابطه، آشنایی بیشتر، عدم اعتقاد به ازدواج، سست شدن اعتقادات مذهبی، افزایش مردان تنها و زنان بیوه ناشی از طلاق

۳. آنهایی که قبل از ازدواج با هم زندگی می‌کنند بعد از ازدواج زندگی مشترک ناشادتری دارند. یک تحقیق، که توسط انجمن ملی روابط خانوادگی آمریکا از ۳۰۹ فرد تازه ازدواج کرده انجام شد، نشان داده آنهایی که در ابتدا هم‌خانه بوده‌اند بعد از ازدواجشان کمتر شاد هستند.^۱

نتیجه‌گیری

ازدواج سفید یکی از چالش‌های جدید و نوپدید جامعه ایران است. مهم‌ترین عوامل گرایش به این رابطه تغییرات فرهنگی جامعه ایران، مشکلات مالی جوانان، محک زدن رابطه، آشنایی بیشتر، عدم اعتقاد به ازدواج، سست شدن اعتقادات مذهبی، افزایش مردان تنها و زنان بیوه ناشی از طلاق، الگو برداری از ماهواره و رسانه‌های بیگانه که قبح این نوع رابطه را از بین می‌برند، توقعات بالای دختران، قطع وام ازدواج و هرگونه کمک مالی به پسران از سوی نهادهای مالی، تعهد مالی کمتر در این رابطه، و رهایی از هفت خون ازدواج رسمی است. این ازدواج آسیب‌های اجتماعی و روانی زیادی برای جامعه، طرفین و خانواده آنان ایجاد می‌کند. مهم‌ترین آسیب‌ها عبارت‌اند از: کم شدن حس مسئولیت، تحمیل هزینه اضافی بر جامعه برای پرورش فرزندان این ارتباط، کم شدن اعتماد زوجین به یکدیگر، زیاد شدن احتمال طلاق، کم شدن شادی و نشاط زوجین، به خصوص زنان، کاهش فرزندآوری، کاهش شانس مادر شدن دختران، کشیده

۱. همچنین ر. کد: شفا نيوز، مقاله‌نگاهی به علل و عوامل هم‌خانگی دختر و پسرهای مجرد در ایران و آمریکا <http://didban.ir/fa/news-details/۱۷۴۵۶> پایگاه اینترنتی دیده بان، مقاله ازدواج سفید یا ازدواج روی هوا!
۲. پایگاه خبرگزاری فارس، مقاله ازدواج سفید یا سیاه ریش- ۱۳ شفا نيوز، مقاله‌نگاهی به علل و عوامل هم‌خانگی دختر و پسرهای مجرد در ایران و آمریکا، پایگاه الف-سرطان ازدواج در ایران

شدن به مصرف مواد مخدر و ایجاد خلأ روانی برای دختران، دور ساختن طرفین از شروع جدی زندگی، احساس فریب خوردگی، به خصوص برای دختران.

مهم‌ترین آسیب‌ها عبارت‌اند از: کم شدن حس مسئولیت، تحمیل هزینه اضافی بر جامعه برای پرورش فرزندان این ارتباط، کم شدن اعتماد زوجین به یکدیگر، زیاد شدن احتمال طلاق، کم شدن شادی و نشاط زوجین، به خصوص زنان، کاهش فرزندآوری، کاهش شانس مادر شدن دختران

منابع

۱. تقی آزاد ارمکی، همخانگی؛ بهار و تابستان ۱۳۹۱، «پیدایش شکل‌های جدید خانواده در تهران»، جامعه پژوهی فرهنگی، سال سوم، شماره اول، ص ۴۳-۷۷.
۲. سید باقر سیدی بنایی، بهار ۱۳۹۰، «بررسی نکاح معاطاتی از منظر فقه و حقوق موضوعه»، فصلنامه تخصصی فقه و میانی حقوق اسلامی، سال هفتم، شماره ۲۳، ص ۸۷-۱۱۳.
۳. شفا نیوز: مقاله «نگاهی به علل و عوامل هم‌خانگی دختر و پسرهای مجرد در ایران و آمریکا».
۴. پایگاه اینترنتی دیده‌بان: مقاله «زدواج سفید یا ازدواج روی هوا».
۵. پایگاه تیترا آنلاین: مقاله «زندگی مجردی؛ زمینه‌ساز شکل‌گیری روابط هم‌خانگی».
۶. پایگاه الف «سرطان ازدواج در ایران».
۷. خبرگزاری تسنیم: مقاله «هم‌باشی سیاه چگونه ازدواج سفید شد».

پرتال جامع علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

پایش آسیب‌ها

شماره ۶
فروردین ۱۳۹۴

دوماهنامه فرهنگی اجتماعی